

YUNUS EMRE’NİN DİVAN’INDAKİ PEYGAMBER ANLAYIŞI

Mustafa ÖZTOPRAK*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 09 Kasım 2019, **Kabul Tarihi:** 15 Mart 2020, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2020, **Atıf:** Öztoprak, Mustafa. “Yunus Emre’nin Divan’ındaki Peygamber Anlayışı”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (Mart 2020): 299-327.

<https://doi.org/10.33415/daad.644727>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 09 November 2019, **Accepted:** 15 March 2020, **Published:** 31 March 2020, **Cite as:** Öztoprak, Mustafa. “Yunus Emre’s Conception Of The Prophet In His Divan”. *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 20/1 (March 2020): 299-327.

<https://doi.org/10.33415/daad.644727>

Öz

Yunus Emre, Anadolu’nun siyasi olarak değişimler geçirdiği bir dönemde yaşamıştır. Siyasi otoritenin ortadan kalktığı bölgede sosyal hayat da yaşanan gelişmelerden etkilenmiştir. Siyasi sıkıntıların yaşandığı bir dönemde o, Tapduk Emre’nin dergâhına hizmetkâr olmuştur. Tekke hayatı, yaşadığı aşkın inşa sürecini ifade etmektedir. Onun için aşk, temelde Allah’a ve elçisi Muhammed’e karşı yaşanandır. Peygamber tasavvurunu büyük oranda aşk oluşturmuştur. Güncel olarak dillendirilen aşkın büyük oranda cinsler arası icrası yapılırken o, ilahi aşkı tercih etmiştir. Kâinatın bu aşk üzerine bina edildiğini vahdet-i vücüt anlayışıyla anlatmıştır. Allah Rasûlü hakkında birçok şair şiirler yazmıştır. Yunus Emre de Divan’ın büyük bir kısmını, Peygamber’e ve O’na olan aşkına tahsis etmiştir. “Gül Muhammed” anlayışı, fevkalade kıymet ifade etmektedir. O’na olan aşkını, diğer bazı şairlerin yaptığı gibi “gül” üzerinden sembolize etmiştir. Yunus Emre için “ümme” kavramı önemlidir. Belki yaşadığı dönemin siyasi çalkantıları ve bozulan yönetim birliğinin etkisiyle ümme anlayışına fevkalade önem atfetmiştir. Ümme anlayışının, Peygamber’in mesajı etrafında olabileceğini düşünmektedir. Belki bu düşünceden hareketle, elinden geleni yaptıktan sonra Peygamber tasavvurunun bir parçası olarak şefaet beklediğini söylemektedir. Yunus Emre’nin İslami anlayışı incelendiğinde, dine ve Allah

* Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, moztoprak@ogu.ed.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-4122-3959>

Rasûlü'nün hayatına vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Hayatı ve eğitimi hakkında yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Ancak, Peygamber tasavvurundan anlaşıldığı kadarıyla, belli düzeyde eğitim almış, farklı ilim merkezlerini gezmiş ve İslami ilimlerden haberdar olmuştur. Yunus Emre, tekke geleneğinin sadece hâl eğitimi olmadığını, ilim yönünün de olabileceğini göstermiştir. Bu tespite, Allah Rasûlü ve diğer peygamberler hakkında verdiği bilgileri muhtevi anlayışını oluşturan dizelere bakıldığında ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Divan, Peygamber, Hadis, Aşk.

Yunus Emre's Conception Of The Prophet İn His Divan

Abstract

Yunus Emre lived in a period of political changes in Anatolia. Social life in the region, where political authority has disappeared, has also been affected by the developments. He became a servant in the place of Tapduk Emre during a period of political troubles. The process of getting away from the world expresses the process of transcendental structuring. For him, love is fundamentally devoted to Allah and His Messenger Muhammad. The conception of the Prophet was largely composed of love. While the love expressed today is largely interpersonal, he preferred divine love. He stated that the world was built on divine love. Many poets wrote poems about the Prophet Muhammad. Yunus Emre also oriented most of the Divan to the prophet and his love for him. The understanding of Gül Muhammad is very precious. As some poets did, he symbolized his love for the Prophet through the word rose. The concept of ummah is important for Yunus Emre. Perhaps due to the political troubles of his time and the deterioration of the unity of governance, he attached great importance to the understanding of the ummah. He thinks that the understanding of unity of Muslims may be around the message of the Prophet. Perhaps he says that he expects help in the Hereafter as a part of the Prophet's understanding. Looking at the Islamic understanding of Yunus Emre, it is understood that he knew religion and learned the life of the Messenger of Allah. There is not enough information about his life and education. However, from the concept of the Prophet, it was understood that he visited different scientific centers who were educated at a certain level and became aware of Islamic knowledge. Yunus Emre has shown that there is not only behavior training in the derwish lodge but also scientific content. This determination is achieved by looking at the lines that contain the information he gave about the Messenger of Allah and other prophets.

Keywords: Yunus Emre, Divan, Prophet, Hadith, Love.

Giriş

Anadolu'nun inşa süreci hem maddi hem de manevi boyutuyla birlikte gerçekleşmiştir. Ahmet Yesevi'nin yönlendirmesiyle Anadolu'ya gelen dervişler, fetihlerin önünü açıcı faaliyetlerde bulunmuşlardır. İslam dünyasının genelinde olduğu gibi Anadolu ve dolayısıyla Selçuklu topraklarının Moğol istilasında bulunduğu, siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan buhranlar yaşandığı, var olan

sıkıntıları azaltma ve aşma aşamasında Yunus Emre, Tapduk Emre, Mevlana ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi şahsiyetler önemli etkiye sebep olmuşlardır.¹ Daha sonraki süreçte Anadolu irfanı olarak nitelendirilebilecek olan bu sürecin merkezinde, halkın içinden gelen, onların dertleriyle dertlenen, bir yönüyle de tekke ve dergâh kültürünün içinde yetişmiş dervişler etkili olmuştur.

Yunus Emre'nin hayatı ve eserleri hakkında onlarca kitap, makale, sempozyum varken, etraflıca hayatından bahsetmenin burada tekrar mahiyetli bir çalışma olacağını düşünmekteyiz. Ancak daha önce herhangi bir yerden bilgilenmemiş okuyucuların da muhtemel olduğu düşüncesinden hareketle hayatını kısaca özetlemek gerekirse, onun nerede ve ne zaman doğduğu, eğitim alıp almadığı, kimlerle hareket ettiği ve nerede vefat ettiğine dair kesin bilgiler bulunmamaktadır.² Anadolu erenleri olarak Yunus ile birlikte anılan Hacı Bektaş-ı Veli, Tapduk Emre, Mevlana vs. için de benzer bir durum söz konusudur. Haklarında net bilginin olmamasını da, yaşanan dönemde siyasi kargaşaların hâkim olmasına bağlamak mümkündür. Onlar hakkında nakledilenler genellikle derleme niteliğindedir. Bu meyanda, Yunus'un doğum yeri hakkındaki rivayetlerin büyük bir kısmının toplandığı nokta ise, Eskişehir/Sivrihisar/Sarıköy'dür. Bazı araştırmacılar da, Karamanlı olduğunu veya Horasan'dan geldiğini iddia etmektedirler.³ Hayatının en önemli tecrübesini şeyhi Tapduk Emre'den⁴ aldığı, o günkü İslam dünyasını büyük oranda dolaştığı⁵, işgaller ve beylikler arası çatışmalardan dolayı ekonomik zorluklar yaşayan halka dünyadan uzaklaşma ahirete önem vermeyi şiar edinen dervişliği özendirip, özellikle ilahi aşktan yana şiirler söylediği malumdur.

Yunus Emre'nin *Divan*'ına genel olarak bakıldığında aşktan bahsettiği tespit edilmektedir. Burada kastettiği aşk, dünyevi aşk değil, ilahi aşktır. Peygamber (s.a.s.)'i de bu aşkı dünyada en iyi yaşayan olarak tanımlamaktadır.⁶ Zaman zaman ilahi aşkı

¹ Abdülbaki Gölpınarlı. *Yunus Emre ve Tasavvuf* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1992), 10-16.

² Mustafa Tatcı. "Yunus Emre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 600-606.

³ Yunus Emre, *Divan* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), 15-16; Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, 64-65.

⁴ Yunus Emre, *Divan*, 71, 97, 106, 131, 156, 204.

⁵ Yunus Emre, *Divan*, 195.

⁶ Yunus Emre, *Divan*, 178-189.

yaşamının yolu olarak da Peygamberi sevmeye, O'nun yaşadığı gibi yaşamının gerekliliğine işaret etmektedir. Yunus Emre'nin Peygamber aşkını delillendiren en önemli kanıt, Allah Rasûlü hakkında ifade ettiği on bir sıfat ve isimdir. Peygamberden bahsedilirken zikredilen isim ve sıfatların hemen hemen hepsinden söz etmesi, yaşadığı aşkın seviyesini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Çalışmamız bir bütün olarak düşünüldüğünde, içinde zikredilen her bir başlık, ilahi aşkın ve Peygamber aşkının geldiği noktanın ne kadar ileri olduğunu göstermektedir.

Yunus Emre'nin Peygamber anlayışı üzerine daha önce Mustafa Tatcı "Yunus Emre'ye Göre Hz. Muhammed" başlıklı bir çalışma yapmıştır.⁷ Makalede, Yunus Emre'nin ilahilerinden hareketle "Hz. Muhammed" ve "Nur-u Muhammed" konuları üzerinde durulmuştur. Yazar, Yunus'un şiirlerini iktibas etmiş ve onları kısa kısa yorumlamayı yeğlemiştir. Yorumlar genel yaklaşımlarla yapılmış, özellikle hadis alanına giren konularda ayrıntılı bilgi verilmemiş, sadece ilgili rivayete işaret edilmekle yetinilmiştir. "Hz. Muhammed" ve "Nur-u Muhammed" bölümlerinde yer verilen Peygamber anlayışı, ma'lumun i'lamı şeklinde anlatılmıştır. İlgili yerlerde işaret ettiği rivayetlerin sıhhat bilgisine özen gösterilmemiştir. Bu durum, Yunus Emre'nin Peygamber anlayışını anlatırken "sahîh" bilgi temelli hareket edilmediğini göstermektedir. Ayrıca makalenin girişinde meselenin iki noktada inceleneceği belirtilmekte, ancak içerikte mezkûr başlıkların dışında başkaca başlıklar oluşturulduğu tespit edilmektedir. Mesela, "Nur-u Muhammed" konusunun işlendiği kısımda alt başlık veya üçüncü başlık olduğu anlaşılmayan "Âşık Yunus'un Gözüyle Hz. Peygamber" şeklinde ayrı bir başlık oluşturulmuştur. Bu da, makaledeki Peygamber anlayışını dağınık bir hale getirmektedir. Dolayısıyla makaleyi, başlıkta kastedilen bakış açısından hem çalışma planında hem içerikte hem de okuyucuya bütüncül bilgi vermekten uzak hale getirmiştir.

Yunus Emre'nin eserleri üzerine yapılan diğer bir çalışma Behçet Dede tarafından hazırlanan doktora tezidir. Bu tezde yazar, Yunus Emre'nin eserlerindeki kelimeler hakkında tespit ve tahliller yapmaktadır. Peygamber kelimesi de tespiti yapılan ifadelerden birisidir. Yazar, Peygamber kelimesi başlığı altında önceki

⁷ Yunus Emre, *Divan*, 56-67.

Peygamberler hakkında bilgi vermektedir. Ancak Peygamber anlayışı özelinde bir değerlendirmede bulunmamaktadır.⁸

Yunus Emre'nin *Divan*'ı üzerine de birçok çalışma yapılmıştır. Farklı kişiler tarafından yapılan neşriyat ve değerlendirme kitapları mevcuttur. Biz de makalemizde, Mustafa Tatcı'nın *Yunus Emre Divanı* isimli kitabını dikkate alacağız. Tatcı eserini, *Divan* hakkında yapılmış el yazması ve matbu olmak üzere on üç farklı çalışmayı karşılaştırarak oluşturmuştur. Yazar, kitabın başında mezkûr on üç nüsha hakkında bilgi vermektedir. Biz de geniş kapsamlı hazırlanmış bu nüshayı temel alarak Yunus'un şiirlerini incelemeyi arzu ettik. Zira Yunus adına yazılan mezkûr *Divan* dışında üç yüz civarında şiirin olduğu müellif tarafından belirtilmektedir.⁹ Eserde Yunus Emre'nin dört yüz on beş şiiri yer almaktadır. Eserin yarısı Latin harfleriyle diğer yarısı da Arap harfleriyle yazılmıştır. Kitabın başında Yunus Emre'nin hayatı, eserleri ve *Divan*'ın edebiyat açısından önemine değinilmiştir.

Yunus Emre'nin Peygamber tasavvuru hakkında ele alınan alt başlıklar, araştırmacılar için ayrı ayrı incelenmesi gereken içeriğe sahiptir. Yaklaşık yedi yüz yıl önce yaşadığı döneme fevkalade etkide bulunan Yunus, yaşamı, İslami anlayışı ve aşka dair yönleriyle bugün bile insanımıza etkide bulunmaktadır. Asırlar öncesinden bu şekil bir mesajla varlığını hissettiren bir şairin araştırılmaya, şiirlerindeki maksadı anlamaya daha fazla ihtiyaç vardır.

Yunus Emre'nin kitabında yansıttığı Peygamber anlayışını, "Peygamber Tasavvuru" ve "Divanda İsmi Geçen Peygamberler" olmak üzere iki ana ve alt başlıkta ele almak mümkündür. Konuyu incelerken zikrettiğimiz şekilde bir sıralamaya tabi tutmanın, meseleyi anlamaya yardımcı olacağını düşünmekteyiz. Çünkü öncelikle meselenin özünü peygamber tasavvuru oluştururken, peygamberler hakkında kullandığı sıfatlar ve diğer peygamber için yaptığı tespitler peygamber tasavvurunu daha iyi anlamayı sağlayacaktır. Her bir başlıkta *Divan*'dan seçilen ilgili şiirlere örnek kabilinden yer verilecek ve konu, mezkûr şiirleri anlamaya yardımcı başka bilgilerle harmanlanarak açıklanmaya çalışılacaktır. Yunus'un peygamber tasavvurunu tespit ederken alt başlık olarak zikredilen konular

⁸ Behçet Dede, *Yunus Emre'nin Eserlerinin Tahlili* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), 138-144.

⁹ Yunus Emre, *Divan*, 41.

(Vahdet-i vücûd, şefaât vs.) İslami ilimlerde ve kültürde derinlemesine tartışmaların ve değerlendirmelerin merkezinde yer alabilmektedir. Biz makale çerçevesinde Yunus Emre'nin şiirini anlamaya yönelik kısımları üzerinde duracak diğer tartışma ve farklı görüşleri ise göz ardı edeceğiz. Çünkü o meseleler ilgili konunun kendi disiplini içinde etraflıca değerlendirmeye tabi olup makalemiz içinde bunlara yer vermek çalışmanın sınırlarını aşacaktır. Şimdi ilk olarak peygamber tasavvuru konusunu ele alalım.

A. Peygamber Tasavvuru

Yunus Emre'nin Peygamber tasavvurunu, "Gül Muhammed", "Peygamber Aşkı", "Beşer Üstü Peygamber", "Şefaât Eden Peygamber", Peygamber İçin Kullandığı İsim ve Sıfatlar", "Vahdet-i Vücûd", ve "Ümmet Olma Bilinci" şeklinde yedi başlıkta inceleyeceğiz. Her bir başlığın *Divan*'da makes bulunduğu beyitleri de delillendirme adına zikredip gereken yerleri yorumlamaya çalışacağız.

1. Gül Muhammed

Gül figürü, toplumumuzda ziyadesiyle önemlidir. Gül sadece bir çiçek olarak değil, manevi açıdan da değerlidir. Adına şiirler yazılarak diğer çiçeklerden değer bakımından ayrı tutulmuştur. Ayrıca gül denildiğinde akla öncelikle Hz. Peygamber geldiğinden "Gül Muhammed" veya "Verdi Muhammed" şeklinde tanımlamalar yapılmıştır. Gülü anlatırken bir de ona sevdalı bülbülden söz edilmiştir. Hz. Peygamberden günümüze gül adına birçok yazılar yazılmıştır. Taberi (v. 1033/1624) gibi bazı âlimler meseleyi Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya kadar götürmüştür. Ancak Türk Toplumunda genel olarak gül denilince Allah Rasûlü akla gelmektedir. 15. yy. şairlerinden Necati Bey (v. 914/1509), su kasidesi ile meşhur Fuzuli (v. 963/1556), Sultan I. Ahmed vs. gül Muhammed hakkında, Peygambere olan aşklarını ifade etmek için şiirler yazmışlardır.¹⁰

Diğer taraftan toplumumuzda Peygamber aşkıdan söz edilirken, özellikle bazı semboller kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de güldür. "Gül rengi, şekli ve kokusu bakımından da çeşitli benzetmelere konu teşkil etmiştir. Bunların başında onun her yönüyle Hz. Peygamber'e benzetilişi gelmektedir. Halk arasında, "Gül

¹⁰ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992), 92-95.

koklamak sevaptır” sözü de daha çok bu çiçeğin Hz. Peygamber’in sembolü kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Gül koklandığında, gül yağı veya gül suyu ikram edildiğinde “salât-ü selâm” getirilmesi, bu inanışın Müslümanlar arasında köklü bir geleneğe sahip olduğunu gösterir. Mevlid törenlerinde gül suyu serpmek, bunun için yapılmış sanat eseri niteliği taşıyan gülâbdanların¹¹ ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Tasavvufi sembolizmde gül, ilâhî güzelliği ifade ettiği gibi Allah’ın mahbûbu Hz. Muhammed’i de temsil eder.¹² Bir peygamber aşığı olan Yunus da *Divan*’ında gül ve ona âşık olan bülbülden bahsetmektedir:

Gül Muhammed teridir bülbül onun yâridir

*Ol gül ile ezeli cihana bile geldim*¹³

Yunus Emre, gülün kokusunu Hz. Peygamberden aldığına inanmaktadır. Belki bu kanaatini, Allah Rasûlü’nün terinin güzel kokmasıyla ilgili rivayetlerden hareketle söylemiştir. Bazı sahabilerin, teberrükâttan kabul ettikleri için, onun terini güzel koku olarak kullanmak adına biriktirdiklerine dair rivayetler de mevcuttur.¹⁴ Yunus’un da bu meyanda bir yaklaşımı görülmektedir. Gül, tek başına değildir. Onun da aşkına kapılan bülbül vardır. Yunus, Peygamber aşkıyla yananların, bülbül gibi maşukuna ulaşmak için O’nu takip ettiğini ifade etmektedir. O da bülbülü bu noktada gülün yâri yani dostu olarak tanımlamaktadır. Bir nevi Peygamberle O’na âşık olanı, gül ile bülbüle benzetmektedir.

2. Peygamber Aşkı

Aşk, Yunus Emre’nin hayatının merkezidir. Her ne yaparsa, her neden söz ederse aşka sözü getirmektedir. Aşk, onun için yaşanılardır. Yaşanmayan aşk anlamsız duygudur. Aktif olan,

¹¹ Güzel koku kullanımı binlerce yıl öncesine dayanan bir gelenektir. Çeşitli dönemlerde ortaya çıkan koku kapları değişik biçimlerde yapılmış olup koku şişelerinin de umumiyetle ince uzun boyunlu olduğu görülmektedir. Kokular bazan dinî, bazan da cezbedici bir özellik taşımaktadır. Gül suyu daha çok sünnet düğünü gibi dinî yönü ağır basan törenlerde ve özellikle mevlidlerde kullanılır; çok defa gülâbdan buhurdanla beraber takım halinde bir tepsi içinde yer alır. Geniş bilgi için bakınız: (Üzlifat, Özgümüş, “Gülâbdan”, 14/227).

¹² Cemal Kurnaz, “Gül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/227.

¹³ Yunus Emre, *Divan*, 151.

¹⁴ Müslim, “Fedail” 83; Ahmet b. Hanbel, *el-Müsned* (Kahire: Müessesetü’l-Risâle, 1956), 19/104; İbn Hibbân, *Şahîhu İbn Hibbân* (Beyrut: Müessesetü’l-Risâle, 1404), 14/212.

yaşanılan aşkın hayat bulduğu yerde özel olmalıdır. Aşkın yaşandığı yer gönüllerdir. Gönül yıkmak aşkı yok etmekle eş değerdedir. Şiirlerinde gönlün yıkılmaması hususunda çok fazla durmaktadır.¹⁵

Yunus Emre'nin hayatında aşk denilince akla ilk ilâhî aşk gelir ve hayatının her aşamasını kuşatmıştır. *Divan*'ında aşka yer vermediği şiiri hemen hemen yoktur. Peygamber'in bile bu aşkın içinde olduğunu ifade etmektedir. Konu ile ilgili beyit şu şekildedir:

Dünyada Peygamber'in başına geldi bu aşk

*Tercümanı Cebrail maşukası Halik'dir*¹⁶

İlahi olarak dinlediğimizde sık sık kulağımıza gelen şu dizeler meşhurdur:

Aşkın ile âşıklar yansın ya Rasulellah

İçip aşkın şarabın kansın ya Rasulellah

Şol seni seven kişi komuş yoluna başı

İki cihan güneşi sensin ya Rasulellah

Şol seni sevenlere kıl şefaatt onlara

Mü'min olan tenlere cansın ya Rasulellah

Aştığım şol didara bülbülüm şol gülzara

Seni sevmeyen nara yansın ya Rasulellah

Derviş Yunus'un canı alem şefaatt kanı

*İki cihan sultanı sensin ya Rasulellah*¹⁷

Yunus Emre, aşkı Allah Rasûlü'nde bulmaktadır. En azından ilahi aşka ulaşmak için O'nu bir vesile görmektedir. Aşkı ifade ederken Peygamber aşkı üzerinden tanımlamalar yapmaktadır. İlahi aşkı Peygamber aşkı üzerinden tanımlaması muhtemelen "O'na itaatın Allah'a itaat olduğu" ayetleriyle¹⁸ ilintilidir. Dünyanın kurulma amacını aşkı yaşamak ve ilahi aşka ulaşmak olarak nitelendiren Yunus, şiirinde ilk önce Peygamber aşkının gerçekleşmesine

¹⁵ Yunus Emre, *Divan*, 160, 164, 179.

¹⁶ Yunus Emre, *Divan*, 89.

¹⁷ Yunus Emre, *Divan*, 232.

¹⁸ Bakara 2/143; Al-i İmrân 3/32, 53, 132; Nisa 4/59, 61, 64, 69, 80; Maide 5/92; Nur 24/54.

işaret etmektedir. Ona göre eğer bir âşık Peygamber aşkıyla hal-lenmişse iki cihan güneşi olan Peygamberden şefaati hak edeceğini belirtmektedir. Kendisinin de şefaati beklentisinin Allah Rasûlü'nden olduğuna işaret etmektedir. Yunus Emre, âşık'ın maşukuna yönelmesinin, bütün benliğini ona hasretmesinin, bir müminin bütün bedeninin maşukuna yönelmesinin hatta ona can olmasının bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Bu da, söz konusu Allah Rasûlü olunca ve bazı tefsir kitaplarıyla birtakım hadislerde Rab-bimizin müsaadesiyle kendisine şefaati hakkı verilebileceği belir-tilince¹⁹ âşık'ın maşukundan beklentisi ahirette kendisine yardım etmesidir.

Yunus Emre'nin belki Peygamber aşkını büyük oranda yansıtan bir şiiri bulunmaktadır. Bu şiirde, o, Peygambere olan aşkını, sevgisini, hem dünyevi hem de uhrevi boyutta gördüğü yönlerle anlatmaktadır. Şiir şu şekildedir:

*Canım kurban olsun senin yoluna,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.
Şefaati eyle bu kemter kuluna,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed*

*Mumin olanların çoktur cefası,
Ahirette olur zevk ü sefası.
Onsekiz bin âlemin Mustafa'sı,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed*

Yedi gökleri seyran eyleyen,

¹⁹ Ayette geçen şefaati konusu *Kuran Yolu Tefsiri*'nde şu şekilde açıklanmıştır: "...şefaatin olmadığı" ifadesinden, bunu kayıtlayan ve açıklayan naslar olmasaydı, "âhirette hiçbir aracılığın ve şefaatin olmayacağı" sonucu çıkarılırdı. Halbuki hemen bunu takip eden âyette "Allah'ın izniyle şefaatin olabileceği" ifade edilmiştir. Ehl-i sünnet'e göre âhirette Allah Resulü'nün ümmetine şefaati olacaktır; bu husus birçok âyet ve hadiste bildirilmektedir (Bakara 2/48). Hz. Peygamber'den başka genel olarak peygamberler, melekler, şehidler, Kur'an ve müminlerin şefaathine de izin verileceğine, bunların da bazı kimseler için şefaati olacaklarına dair hadisler vardır (Buhârî, "Tevhîd", 24; Müslim, "İmân", 302; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 28; Dârimî, "Fezâilü'l-Kur'an", 1) (Karaman vd. *Kuran Yolu Tefsiri*, 1/397).

*Kürsi'nin üstünde cevlan eyleyen,
Mi'racda ümmetini dileyen,
Adı güzel kendi güzel Muhammed*

*Dört caryar anun gökçek yaridur,
Anı seven günahlardan beridur.
On sekiz bin alemin sultanıdur,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed*

*Aşık Yunus n'ider dünyayı sensiz,
Sen hak Peygambersin şeksiz şüphesiz.
Sana uymayanlar gider imansız,
Adı güzel, kendi güzel Muhammed*

308| db

Canını kurban etmek, Anadolu'da bir kişiye karşı kullanılan sevginin ne kadar ileri olduğunu ifade etmek için kullanılır. Anneler genellikle çocuklarına “kurban olurum” ifadelerini kullanırken, askere gönderilen çocukları ise Allah yoluna kurban edilen koç'a benzetilir. Yunus Emre de Allah Rasûlü'ne olan aşkını, “canım kurban olsun senin yoluna, adı güzel kendi güzel Muhammed” şeklinde beyan ederken, canını Muhammedin yolu olan Allah yoluna feda ettiğini, bunu isterken aşkının seviyesini gösterme bakımında elindeki en kıymetli hazine olan canını bu uğurda feda edebileceğini beyan etmektedir. Allah Teâlâ da, Kuran-ı Kerim'de bu meyanda “Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır”²⁰ buyurmaktadır. Ayetle birlikte düşünüldüğünde, Yunus için Peygamber aşkı, canından bile daha değerli bir konumdadır. İmtihandaki bir insan olarak eksiklerin olabileceğini, ona olan sevgisinden dolayı şefaata beklediğini ifade etmektedir.

Dünya hayatı, imtihan âlemdir. İnsanoğlu imtihan edilmek üzere dünyaya gönderilmiştir. İmtihan hayatı, sıkıntılı bir süreci ihtiva eder. Dünya imtihanları da bu şekildedir. Yunus Emre de, imtihan hayatına vurgu yapmış, ancak baki olan hayat ahiretin bir

²⁰ Ahzab 33/6.

Müslüman için zevkü sefa yeri olduğuna işaret etmiştir. Bir Müslümanın dünyada yaşadığı sıkıntılardan isyan etmemesini, aslolanın ahiret ve onsekiz bin âlemde muhterem olan Peygambere ümmet olmanın değerli olduğunu anlatmaktadır. Belki bir önceki kıtadaki şefaathane atıf yapmaktadır. “Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik”²¹ ayeti, muhtemelen Yunus Emre'nin bu kıtada Peygamber için hareket ettiği noktadır.

Yunus Emre'nin peygamber tasavvuru, temelde Allah Rasûlü'ne olan aşkına dayanmaktadır. Yukarıda yer verdiğimiz şiirlerine bakıldığında bunu görmek mümkündür. Sırasıyla şu noktalardan bahsetmektedir: Peygambere olan sevgisini, canını ona kurban edeceğini, dünya hayatının sıkıntıları, ahiretin bâki âlem olduğu, şefaathane umduğu, miraç, Allah Rasûlü'nün Rabbimizin katına çıkması, dolayısıyla O'nun katındaki değeri, Peygamberi sevenlerin günahlarının bağışlanacağı, O'nun onsekiz bin âlemde değerli olduğu, Peygambersiz dünyanın Yunus Emre için kıymetsiz olduğuna işaret edilmektedir. Dikkat edilirse, mezkûr şiirde baştan sona vurgu yapılan umde aşktır. Yunus Emre, Peygambere olan aşkının bağışlanmasına vesile olmasını ummaktadır. Belki bu düşüncüyü oluşturan temel hareket noktası, sahabilerin Allah Rasûlü'ne olan aşkı, Peygamberin de Allah'ı ve Rasûlü'nü sevenler hakkındaki müjdeleyici haberleri gösterilebilir.

3. Beşer Üstü Peygamber

Yunus Emre'de Peygamber tasavvuru, genel olarak delil merkezli değil, manevi veya gönle hitap eden rivayetlerle şekillenmektedir. Allah Rasûlü hakkında zikrettiği kanaat veya tespitlerde kaynak kullanmamaktadır. Belki de bu, şiirin yapısına uygun bir durum değildir. Ancak Peygamber tasavvurunda, daha çok kitaplarda sabit delili olmayan yönler üzerinde durduğu tespit edilmektedir. Bu meyanda ilk olarak şu beyite bakılabilir:

Yetmiş bin yıl öndiden yarattı Muhammed'i

*Hak kendi âşık oldu bahane bir yıldızdan.*²²

Peygamberimizin diğer mahlûkat yaratılmadan yetmiş bin yıl önce yaratıldığına dair bir bilgi rivayetlerde tespit edilmemektedir.

²¹ En'am 6/107.

²² Yunus Emre, *Dıvan*, 172.

İlk yaratılan Hz. Âdem olduğuna dair ise kanıtlar mevcuttur.²³ Yunus Emre *Divan*'ın başka bir yerinde ise rivayeti destekleyen bir tespitte bulunmaktadır. Beyit şu şekildedir:

Evvel Âdem'i yarattı sonra Peygamberleri

*Âhir Muhammed nuru balkıdı içimizden.*²⁴

Önce Âdem (a.s.)'in sonra diğer Peygamberlerin, en son da Rasûlüllâh'ın yaratıldığını bizzat kendisi ifade etmektedir. Aynı konuda iki farklı kanaati ifade etmesi, yazılan şiirlere tashih için bir daha dönememiş olmasından veya *Divan*'a sonraki zamanlarda ekleme çıkarma olduğuna dair iddialardan mülhem müdahalenin haklılığını ifade edebilir. Ancak kitap yazarlarda olduğu üzere, yazarlar bazen daha önce yazdıklarına bir daha dönme fırsatı yakalamayabilir. Zira makalenin son kısmında *Divan*'daki diğer Peygamberleri konu eden bölümde de benzer bir farklılık yaşandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla mezkûr birbirine zıt görünen farklı bilgilerin meydana gelmesinde Yunus'un geri dönüp yazdıklarını kontrol edememesi etkili olabilir. Ancak, şiir gibi daha çok anlık duygu ve düşünceye dayalı anlatılarda şairin geriye dönmesi pek muhtemel görünmemektedir. Çünkü şiirin doğası gereği geri dönüp tashih yapmak yaygın bir ameliye değildir. Bir yönü ile geriye dönüp bakmama/bakamama bir problem gibi dururken, şiirin doğası açısından ise normal karşılamak mümkün görünmektedir.

Yukarıdaki şiirde “Nur-u Muhammedi” ve “Hakikati Muhammedi” konusu geçmektedir. Mezkûr konular, kadim ilmi geleneğimizden günümüze kadar tartışılmıştır. Mesele hem Hadis hem de Tasavvuf alanındaki âlimlerin ilgi alanına girmiştir. Belki de konunun doğası gereği bu iki alanda temayüz etmektedir.²⁵ Yunus

²³ Bakara 2/ 30; Nisa 4/1; A'raf, 7/189; Âl-i İmran 3/33, 59; Sâd 38/ 71.

²⁴ Yunus Emre, *Divan*, 172.

²⁵ Konu ile ilgili rivayetler şu şekildedir: Nübüvvetin ne zaman verildiğine dair kendisine sorulan bir soruda Allah Rasûlü, “Adem, ruh ile ceset arasındaydı” (Tirmizi, Menakıb, 1) cevabını vermiştir. “*Cabir b. Abdillâh Allah Rasûlü'ne sorar. Allah'ın ilk yarattığı şeyi bana açıklar mısın? Ey Cabir, Allah, eşyadan önce kendi nurundan senin Peygamberini yarattı....*” Kaynaklara bakıldığında bu rivayetin uydurma olduğu ifade edilmektedir. Konu ile geniş bilgi için bakınız: Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis* (Konya: Yediveren, 2001), 277-279. Hadis ilmi açısından “Nur-u Muhammedi” açısından sarîh olarak Peygamberi ifade ve işaret eden sahîh bir rivayetin olduğunu söylemek mümkün değildir. Meselenin Peygamberi işaret ettiğine dair düşünceler ve tespitler ilgili âlimlerin çıkarımları olduğu görülmektedir. (Konu ile ilgili hem hadis hem uydurma rivayetler açısından bkz: Yıldırım: 2000, 126; Bünyamin Erul, “Uydurma

Emre de bu meyanda dizelerinde konuya atıfta bulunmuştur. Yukarıda zikredilen “*Yetmiş bin yıl öndiden yarattı Muhammed'i/Hak kendi âşık oldu bahane bir yıldızdan*” şeklindeki dizeler onun “Nur-u Muhammedi” konusundaki görüşünü ızhar etmektedir. Allah Rasûlü'nün yetmiş bin yıl önce yaratıldığına, dolayısıyla Rabbimizin ilk olarak O'nun nurunu yarattığına işaret etmektedir. Bir başka dizede de Yunus Emre benzer bir yaklaşım sergilemektedir. “*Biz uludan işitdik evvel er yaratıldı/ Pâdişâhun birliğin evvel kadîm er bildi*” (Yunus: 1991, 369.) Şiirde zikredilen “er” kelimesinin Peygambere işaret ettiğini kabul edenler vardır. “Er” ilk yaratılanıdır. Tasavvuf düşüncesinde ilk yaratılan, ilk taayyün eden, varlıkların başlangıç sebebi olan “Nur-u Muhammedî”dir. Buna, filozoflar akl-ı küll; tasavvuf erbabı ise “Hakikat-ı Muhammediyye”, “Nur-u Muhammedî”, “Ruh-ı Muhammedî” gibi adlar vermişlerdir. Yunus'un *Divan*'ında, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ilk yaratılan olduğunu ifade eden başka manzumeleri ve beyitleri de vardır: “*Ben son gelen ilkim*” yahut “*Ben yaratılıştan nebilerin ilki, peygamber olarak gönderilme yönünden sonuncuyum*” diye rivayet edilen hadise telmih ile, Peygamber'in “Hem evvel, hem ahir ve en önde gelen” olduğunu ifade etmiştir.” (Güler: 2006, 66). Yunus Emre'nin “Nur-u Muhammedî” ve “Hakikat-i Muhammediyye” konularında şiirlerinden hareketle tasavvuf ehlinin yaklaşımını benimsediği anlaşılmaktadır.

Yunus'un Peygamber'e gönül boyutuyla baktığına dair diğer bir örnek şu şekildedir:

Yerin göğün safası Mustafa'dır

Kamu ahdin vefası Mustafa'dır

Ayın bedri hilal alnı ve kaşı

Günün nuru ziyası Mustafa'dır

Çalap arşı ayağında olur ferş

Rivayetlerde Peygamber Tasavvuru”, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 420-422). Tasavvuf alanında ise mesele biraz daha net bir haldedir. Çünkü mutasavvıfların hemen hemen hepsi “Nur-u Muhammedî” ve “Hakikat-i Muhammedî” konusuna inanmaktadırlar. Bu konuda, Sühreverdi (632/1234), İbn Arabî (638/1240), Abdülkerim el-Cilî (805/1402), İmam Rabbanî (1304/1625) ve Nebhanî (1350/1931) gibi sufi meşrep şahsiyetler bulunmaktadır (Konu ile ilgili geniş bilgi için bakınız: Uysal: 2001, 275; Mehmet Demirci, “Hakikati Muhammediyye” (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/179-180.

*Cihanın müntehası Mustafa'dır
 Yarın mahşer şefi oldur şefi ol
 Sekiz uçmak sakası Mustafa'dır
 Bî çare asi kullara yarın o
 Şefaati eyleyesi Mustafa'dır
 Yarın Peygamberler aciz olusar
 Geri elin alası Mustafa'dır.²⁶*

Onun şiirlerindeki peygamber tasavvuru, hayatın her aşamasını kuşatmaktadır. Hatta ahiret boyutunu dahi kapsamaktadır. Çünkü Yunus Emre şiirde, yer ve gök arasını yani dünyayı, peygamberlerin şefaati isteği, cennetin efendisi ve mahşerde yardımcısı olması sıfatıyla ahireti, hatta arşın zemin örtüsünde bile Peygamberden bir iz olduğuna işaret etmiştir. Onun için Peygamber tasavvurunda beşer üstü bir bakış açısı vardır. Şiirde belirtilen noktalara dikkat edildiğinde beşer üstü olduğu görülecektir. Bu yaklaşımın temelinde “*Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım*”.²⁷ rivayetinin etkisinden söz etmek mümkündür. Çünkü bu rivayetle, varlık sebebinin Allah Rasûlü olduğu vurgulanmaktadır. *Divan*'ında doğrudan yer verdiği rivayetler arasında da ilgili rivayete şu şekilde yer vermektedir:

*Yaratıldı yer ile gök Muhammed dostluğuna
 Levlak ona delil durur onsuz yer ü gök olmadı²⁸*

**

*Yarattı Hak dünyayı Peygamber dostluğuna
 Dünyaya gelen gider baki kalası değil²⁹*

Her iki beyit incelendiğinde rivayetin açık bir şekilde zikredildiği tespit edilmektedir. Yunus Emre gibi ehl-i tasavvuf geleneğinden gelenler mezkûr rivayeti makbul rivayet olarak değerlendirmekte-

²⁶ Yunus Emre, *Divan*, 96.

²⁷ Muhammed b. Ali b. Muhammed Şevkânî, *el-Fevaidü'l-mecmûa fi ehadisi'l-mevdua* (Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1407), 1/326.

²⁸ Yunus Emre, *Divan*, 257.

²⁹ Yunus Emre, *Divan*, 129.

dirler.³⁰ Halk arasında meşhur olan rivayetin sıhhati hakkında Aclûnî, Sağânî'nin, "Bu rivayet mevzû (uydurma)'dur, ama bana göre, her ne kadar bu rivayet hadis olmasa da manası doğrudur" değerlendirmesini nakletmektedir.³¹ Rivayetin farklı içerikte olanları da vardır. Mesela, "*Sen olmasaydın cenneti ve cehennemi yaratmazdım*"³² rivayetinin farklı tarikleri bulunmaktadır. Ancak hepsinde "mevzu" olduğu belirtilmektedir. Bazı âlimler metin tenkidi yöntemini kullanarak, âlemin Allah'a ibadet için yaratıldığını, bu yaratılmanın Peygambere münhasır bir durum olmadığını beyan etmektedir.³³ Yunus Emre, bu rivayeti makbul kabul etmekte, onun üzerinden Allah Rasûlü'nü dünyanın yaratılma sebebi olarak görmekte ve diğer mahlûkattan üstün tutmaktadır. Ona göre Peygamber, insanların içinde üstün meziyetlerle mücehhez bir elçidir. Dolayısıyla Yunus'un Peygamber tasavvurunu şiirlerinin geneline bakıldığında mezkûr rivayetin şekillendirme açısından etkili olduğu anlaşılmaktadır.³⁴

"Nur-u Muhammedi", "Hakikat-i Muhammediyye"yi "*Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım*" rivayeti ile beraber değerlendirildiğinde Yunus Emre'de "Beşer üstü peygamber" tasavvurunun güçlü olduğu tespit edilmektedir. Bu yaklaşım, onun içinde bulunduğu tekke kültüründe gayet normal karşılanabilecek bir durumdur. Ancak Kuran ve Sünnet çerçevesinde mezkûr yaklaşımın karşılığının olmadığı görülecektir. Kuran-ı Kerim'de "*De ki, ben vahiy alan bir beşerim*" (Fussilet 41/6) ayeti, Kuran'ın farklı yerlerinde Peygamberin ichtihadlarına dair olumlu veya olumsuz uygulamalara işaret eden ayetler (Araf 7/157; Tevbe 9/29; Nisa 4/105-107; Al-i İmran 3/159; Nisa 4/83); kendisinin "*Siz dünya işlerini benden daha iyi bilirsiniz, dini konularda söylediklerimi dikkate alın*" (Müslim, Fedail, 141) rivayetleri vs., O'nun beşeri yönüne vurgu yapmaktadır. Beşeri yönden uzak bir peygamber tasavvuru, hatadan uzak, insani vasıflardan arınmış sanki bir melek gibi görülen konuma yükseltilecektir ki bu yaklaşım Allah Teâlâ'nın elçi gönderme ma-

³⁰ Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 44-63.

³¹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* (Beyrut: Mektebetü'l-Kudsi, 1932), 2/192, 164.

³² Suyuti, *Cemu'l-cevami* (Kahire: Ezherü's-Şerif, 1426), 1/104; Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvali ve'l-efal* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1401), 11/431.

³³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* 2/164 (Dipnotta bulunan açıklama).

³⁴ Mustafa Öztoprak, "Yunus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı", *Eskişehir Osman-gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Eylül 2019), 185-224.

kasısına ters düşmektedir. Bu noktada, Yunus Emre'nin anlatmak ve hayatıyla yaşamak istediği peygamber tasavvurunun genel İslami yaklaşımdan farklılaştığı görülmektedir.

4. Şefaata Eden Peygamber

Yunus Emre *Divan*'ında Peygamberden söz ettikten sonra O'nun özellikleri arasında merhamet, yardımseverlik, ümmetine düşkün olma, şefaata vs. konulardan bahsetmektedir. Bunlar içinde de en fazla şefaati zikretmektedir. Mutlaka her bir özellik değerlidir. Ancak Yunus Emre bunlar içinde şefaata konusuna daha fazla yer vermektedir. Biz de en fazla üzerinde durduğu Peygamber özelliği olan şefaata konusuna işaret etmeyi arzu ettik. Aşağıda da aktaracağımız üzere şefaatten bahsedeceği noktada mutlaka günahlarından ve ne kadar günahkâr olduğundan söz etmektedir. Şefaata konusunun yanında günahlarına yer vermesi, Allah Rasûlü'nden bu yöndeki beklentisini ortaya koymaktadır. Konu ile ilgili beyitler şu şekildedir:

314| db

Allah olıcak kazı bizden ola mı razı

Görüp Habibi bizi Şefi ola mı Ya Rab³⁵

...

Suçlu suçsuz günahkâr şefaata ondan umar

Ol cehennemde yananlar münkirin inkârıdır³⁶

...

Yunus günahın çoktur sen ağlar isen Hak'dır

Yarın sana gerektir Muhammed Şefaati³⁷

Beyitler incelendiğinde, Yunus'un bahsettiği şefaata konusu, herhalde hesap gününde Allah'ın izin vereceği kişiler tarafından yapılacağı ileri sürülen şefaata konusu olsa gerek. Çünkü o ilk dize de şefaatin müsaadesini onu verecek olan merciden, Rabbimizden istemektedir. Sonraki dizelerde de Rabbimizin müsaadesiyle Peygamber şefaatine talip olup umduğunu ifade etmektedir. Bütün bunların yanında Kuran-ı Kerim'de şefaata izninin Yüce Allah'ın

³⁵ Yunus Emre, *Divan*, 52.

³⁶ Yunus Emre, *Divan*, 87.

³⁷ Yunus Emre, *Divan*, 256.

uhdesinde olduğunu vurgulanmaktadır³⁸ Allah Teâlâ'nın müsaadesiyle başta Peygamberimiz olmak üzere izin verilen kullar da Rabbimizin izin verdiklerine şefaath edebilecektir. Zira Rasûlü Ekrem'den (s.a.s.) nakledilen rivayetlerde de şefaath hakkının olduğu geçmektedir.³⁹ Yunus da, bunlardan haberdar olacak ki, Allah Rasûlü'nden şefaath dilemektedir. Şefaath isterken, öncelikle günahlarını itiraf etmekte, sonra Rabbimizin bağışlaması için Hz. Peygamber'den şefaath dilemektedir.

Yunus Emre, peygamber tasavvurunda yer verdiğimiz altı başlıkta devamlı Rabbi tarafından desteklenen, beşeri yönünden ziyade beşer üstü meziyetlerle mücehhez, gerek aşk gerek şefaath gerekse de vahdet-i vücûd çerçevesinde her şeyin merkezinde Rabbimiz olduğunun farkında olarak, O'ndan güç alarak Peygamberimizin de diğer mahlûkattan üstün olduğuna inanan bir yaklaşım sergilemektedir. Ona göre peygamber, bir nevi her yönüyle ilahi gözetimin altında hareket eden bir elçidir.

5. Peygamber İçin Kullandığı İsim ve Sıfatlar

Yunus Emre'nin *Divan*'ında Allah Rasûlü hakkında birçok isim ve sıfat kullandığı görülmektedir. Yaptığımız araştırmaya göre Rasûlüllâh hakkında on bir farklı isim ve sıfat kullandığı tespit edilmektedir. Bunlardan bazıları ifade bakımından Türkçe ve Arapça birbirini karşılayan isim ve sıfatlardır. Biz burada, Yunus Emre'nin *Divan*'da yer verdiği şekilde nakletmekteyiz. Söz konusu isim ve sıfatlar şunlardır: “*Rasûlüllâh*”, “*Peygamber*”, “*Allah Rasûlü*”, “*Muhammed Mustafa*”, “*Gül Muhammed*”, “*Mustafa*”, “*Muhammed*”, “*Fahri Âlem*”, “*Nebiler Serveri*”, “*Gönüllerde Yer Eyleyen*” ve “*Habibim*”. Yunus Emre niçin bu kadar geniş yelpazede isim ve sıfat kullanmıştır diye bir soru akla gelmektedir. Mezkûr isimler incelendiğinde iki yön ortaya çıkmaktadır. Birincisi, genel geçer herkesin kullandığı isim ve sıfatlar vardır, “*Rasûlüllâh*”, “*Muhammed*”, “*Peygamber*” ve “*Allah Rasûlü*” gibi. Bunlardan “*Rasûlüllâh*”, “*Muhammed*” gibi bazıları Kuran-ı Kerim'de de geçmektedir.⁴⁰ İkincisi ise, biraz daha muhabbet, aşk, şevk ve

³⁸ Bakara 2/255.

³⁹ Yusuf Şevki, Yavuz, “Şefaath”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/412-415.

⁴⁰ Hucurat 48/29; Furat Akdemir, “Kur'an Bağlamında Peygamberlerin Sıfatları”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (2018), 51-84.

Peygambere duyulan özlemi ifade eden isim ve sıfatları ihtiva etmektedir. “Fahri Âlem”, “Habibim”, “Gül Muhammed”, “Nebiler Serveri”, “Gönüllerde Yer Eyleyen” bunlardandır. Eserinde büyük oranda aşkı ele alan Yunus Emre’nin Hz. Muhammed’i vasıflayan bu kadar çok isim ve sıfata yer vermesini normal görmek gerekmektedir. Çünkü aşkı kendisiyle tanımladığı Peygamberi bütün sıfatlarla anlamak ve tanımlamak arzusunda olduğu anlaşılmaktadır. Aşk, söz konusu olduğunda seven sevdiğinin her haline vakıf olmak, onunla hemhâl olmak isteyecektir. Hemhal olmanın da en bilinen yolu, sevdiğine bütün sıfatlarıyla hitap etmek, aynı zamanda onu tanıtmayı istemektir. Yunus Emre de, ilahi aşka ulaşmanın yolu olarak gördüğü ve aşkı kendisinde tanımladığı Peygamberi bütün sıfatları ve isimleriyle anlatmak ve gönlünden dökülen nağmeleri o yönde terennüm etmek istemiştir. Dikkat edilirse sevdiğinin meşhur isminden ziyade, sıfat veya başkaca verilen isimleri daha fazlaca zikrettiği anlaşılmaktadır. Sevenin sevdiğinin isimlerinden ziyade gönle hitap eden sıfatları aracılığıyla tanımlamak, yaşadığı aşkın manevi boyutunu, gönle giren aşkın seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla meramını on bir farklı isim ve sıfatla anlatma yolunu seçmiştir denilebilir.

6. Vahdet-i Vücûd

Vahdet-i vücud, “varlığın zorunlu ve mümkün diye bölünmeden ele alınmasıdır”.⁴¹ Özellikle Muhyiddin Arabi ve sonrasında sıkça tartışılan bir konudur.⁴² Tasavvuf geleneğinde dervişler tarafından da benimsenen bir kavramdır. Sonraki süreçte, farklı âlimlerin, vahdet-i vücud anlayışına karşılık farklı değerlendirmeler ve teklifleri olmuştur.⁴³ Yunus Emre de *Divan*’ında “vahdet-i vücûd” anlayışını ihtiva eden şiirlere genel olarak yer vermektedir. Bunlardan bazılarını şu şekilde zikredebiliriz:

⁴¹ Ekrem Demirli, “Vahdet-i Vücûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/431.

⁴² Muhyiddin İbnü’l-Arabi, *el-Fütühât el-Mekkiyye* isimli eserinde vahdet-i vücud konusunu şu şekilde anlatmaktadır: “Varlıkta ancak Bir vardır, suyun rengi kabının rengidir”, “Varlıkta ancak Allah vardır”, “Muhakkak vücutta ancak Allah vardır. Ondan başkası ise, hayali vücuttur. Hak, bu hayali vücutta zahir olduğu zaman, orada ancak kendi hakikati sebebiyle zahir olur, hakiki vücudu olan zatıyla değil.” (Nihat Keklik, *İbnü’l-Arabi’nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak Olarak el-Fütühât el-Mekkiyye* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 405; İbn Arabi, *el-Fütühât el-Mekkiyye* (İstanbul: LİTERA Yayıncılık, 2015), 17/114-115).

⁴³ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 46-50.

Sensün gözlerüm içe bile bakan

Sen bile bakmasan yolum görülmez

...

Hak cihana tolıdur kimseler Hakk'ı bilmez

Ânu sen senden iste o senden ayru olmaz

...

Oldur gelen oldur giden ol görinen oldur gören

Ulvi-vü süfli cümleten görünen oldur gör sene

Birinci beyitte, her şeyi görenin hâlık olduğunu, ikinci beyitte, Hak her yerde ancak kimse onu göremez, zamanın kendisi de O'dur, üçüncü beyitte ise, etraflıca bir yaklaşım sergileyerek gelen, giden, gören görünen hatta yüksekte ve alçakta olan her ne varsa Hakk'ın olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴ Her üç bakışta da, vahdet-i vücûd anlayışının kâinatın Hâlık'tan bir parça olduğu fikrinin yansımasıdır. Dolayısıyla Yunus Peygamberimizi de Hak'tan bir parça olarak görmektedir.

db | 317

Yunus Emre aşkı Peygamber özelinde ifade ederken aslında ilahi aşkı yaşamaktadır. Peygamberin de ilahi aşkı en üst düzeyde yaşayan kişi olduğunu belirtmektedir. Bu tespit, ilahi aşkı Peygamber aşkında yaşamak anlamına gelmesi hasebiyle bir nevi bir bütünün parçaları gibi anlamak mümkündür. Çünkü ilahi aşkı kendisine itaatın Allah'a itaat olduğu anlayışıyla Peygamberde yaşamak, aslında Allah'da yaşamak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla burada vahdeti vücud anlayışını görmek mümkündür. O, şu beyitte bir nevi bu tespiti desteklemektedir:

Muhammed Hakk'ı bildi Hakk'ı kendinde gördü

Cümle yerde Hak hâzır göz gerektir göresi⁴⁵

Vahdet-i Vücud, her şeyi Yaratıcının bir parçası olarak gördüğüne göre,⁴⁶ Yunus da Peygamberi Hakk'ın bir parçası olarak ifade etmektedir diyebiliriz. "Muhammed Hakk'ı bildi, Hakk'ı da

⁴⁴ Nurettin Topçu, "Yunus Emre'de Vahdet-i Vücud", *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991), 54-62.

⁴⁵ Yunus Emre, *Divan*, 252.

⁴⁶ Ekrem Demirli, "Vahdet-i Vücûd", 42/431-435.

kendinde gördü” ifadesi, aynı bütünü parçası olduğuna işaret etmektedir. Çünkü vahdet-i vücud anlayışında, Rabbimizin Hz. Âdem’i yarattığında “*Kendi ruhumdan üfledim*”⁴⁷ diye manalandırıldığı insanoğlunu, o varlıktan ayırmanın hakikat dışı olduğu düşüncesi hâkimdir. Hakikati gören gerçek gözlerin ancak her baktığı yerde Hakk’ı görebileceğini, onun dışındakilerin hakikat yanlarında bile olsa göremeyeceklerini ifade etmektedir. Bu bakış açısı, vahdet-i vücud anlayışının tercümesidir. Yunus Emre’nin ehl-i tasavvuf olduğu düşünüldüğünde, vahdet-i vücud anlayışına şiirlerinde yer vermesini gayet tabii karşılamak gerekmektedir.

7. Ümmet Olma Bilinci

Yunus Emre’nin, zaman zaman Peygamber’e ümmet olma, O’nu takip etme açısından Müslümanları eleştirdiği görülmektedir. Hem o zamanın hem de günümüzün başlıca problemi olan konulardan biri, Peygamberi istenilen seviyede takip edememektir. Yunus Emre de, hadislerde⁴⁸ varit olduğu üzere Peygamberin varisi konumundaki âlimlerin İslami duruşlarını beğenmemekte ve zaman zaman eleştirmektedir. Konu ile ilgili beyit şu şekildedir:

Peygamber yerine geçen hocalar

*Bu halkın başına zahmetli oldu*⁴⁹

O, örnekleri günümüzde de olup toplumda problem üreten, mesela, İslam’ı anlatan ancak uygulamada İslam ile alakası olmayan sözde din önderlerini eleştirmektedir. Düşüncesini ifade ederken de “zahmetli oldu” şeklinde yumuşak bir üslup kullanmaktadır. Bu, onun nezaketini ifade ederken, aslında meselenin ne kadar önemli olduğunu da göstermektedir. Benzer bir yaklaşımı da ümmet olma noktasında yapmaktadır.

Sekiz uçmağın hurisi gelir ise bir araya

*Sana ümmet olmayanı ben onlara katmayayım*⁵⁰

⁴⁷ Hicr 15/29.

⁴⁸ Konu ile rivayetlerden bazıları şunlardır: “Âlimler, peygamberlerin varisleridir”, “Nebiler, dinar ve dirhemden ziyade ilmi miras bırakırlar”, Âlimin âbide üstünlüğü, 14’ünde ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir”, “Kim, ilmi Allah rızası dışında bir dünyalık elde etmek için öğrenirse, kıyamet günü cennetin kokusunu alamaz” (Buhari, “İlim”, 10; Ebû Davûd, “İlim”, 1, 12).

⁴⁹ Yunus Emre, *Divan*, 257.

⁵⁰ Yunus Emre, *Divan*, 163.

...

Gönüllerde yer eylemek Muhammed'e gelmiş durur

Mustafa'ya ümmet olan Tamu'da karar eylemez⁵¹

Burada hurileri aşağılama yoktur. Ancak Peygamber ile aynı dönemde yaşamış, getirdiği mesajdan nasipdar olmayıp, yaşadığı toplumda mevki makam sahibi olanın, içinde yaşadığı toplumdaki konumu ne olursa olsun herhangi bir kıymeti yok demektir. Mesela, Ebu Cehil gibi. Onun toplumda mevki vardı, ancak Müslüman olmadığı için üzerinde taşıdığı değerler kıymetsiz hale gelmektedir. İkinci beyitte de Allah Rasûlü'nün gönüllerde yer etmesi gerektiğini, aksi durumda olanların gideceği yerin ise tamu yani cehennem olduğunu söylemektedir. Yunus Emre'nin her iki beyitte de Peygamber'e ümmet olmanın ne kadar önemli olduğuna vurgu yaptığı anlaşılmaktadır.

B. Divanda İsmi Geçen Peygamberler

Yunus Emre *Divan*'ında sadece Peygamberimizden bahsetmemektedir. Yaptığımız araştırmaya göre Rasûlüllâh ile birlikte on beş Peygambere dizelerinde yer vermektedir. Eserinde zikrettiği peygamberlere bakıldığında çoğunlukla Kuran-ı Kerim'de ismi geçenleri tercih ettiği anlaşılmaktadır. Her bir Peygamberin farklı yönlerine işaret etmektedir. Bunlar bazen, o peygamberin risâletiyle bazen de yaptıkları ve yaşadıklarıyla alakalı olabilmektedir. Peygamberlere ve onların yaptıklarına geçmeden önce genel olarak Peygamberler hakkındaki yaptığı değerlendirmelerine bakmak gerekmektedir. Konu ile alakalı birkaç beyit şu şekildedir:

Nice bin enbiya aşka giriftar

Yer ü gök dopdolu bu aşk elinden⁵²

....

Muhammed bir denizdir âlemi tutup durur

Yetmiş bindir peygamber gölünde Muhammed'in⁵³

...

⁵¹ Yunus Emre, *Divan*, 102.

⁵² Yunus Emre, *Divan*, 187.

⁵³ Yunus Emre, *Divan*, 121.

*Yüz bin yigirmi dört bin güzide Peygamberler**Ümmetine buyurmuş dem evliya demidir⁵⁴*

Yunus Emre'nin, gönderilmiş nebilerin sayısı hakkında üç farklı yerde üç farklı rakam ifade ettiği görülmektedir. Bunlar, bin, yetmiş bin ve yüz yirmi dört bin'dir. Üç farklı rakamdan farklı bir şey mi kastettiği düşünüldüğünde bir sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir. Zira rivayetlere bakıldığında Allah Rasûlü'nün yüz yirmi dört bin Peygamberden bahsettiği geçmektedir⁵⁵ Yunus Emre'nin "bin", "yetmiş bin", "yüz yirmi dört bin" ve daha önce geçen "on sekiz bin âlem" ifadelerini kullanması, muhtemelen kesretten kinaye şeklinde kullanımdır. Mutlak anlamda kastedilen rakamları söylediğini düşünmek mümkün görünmemektedir.

Yunus Emre, diğer Peygamberlerden bahsederken bile Allah Rasûlü'yle meseleyi bağlantılı hale getirmektedir. İkinci beyit buna örnek teşkil etmektedir. "Muhammed bir denizdir âlemi içine alan, yetmiş bin Peygamber de Muhammed'in gölünde" derken, onların değerini de içinde taşımaktadır demektedir. Burada Yunus'un kastı, Peygamberimiz ile diğer Peygamberler arasında bir mukayese yapmaktır. Diğer Peygamberlerin değeri bir tarafta Peygamberimizin değeri diğer taraftadır. "Peygamberimizin bir deniz olması, yetmiş bin Peygamberin gölünde Muhammedin" ifadesi, tek başına onları kapsamaktadır anlamında olabilir. Dolayısıyla Allah Rasûlü ile diğer Peygamberleri mukayese etmiş olmaktadır. Sonuçta da Rasûlüllâh'ın üstünlüğüne işaret etmektedir. Bu kıyası, Yunus Emre'nin Allah Rasûlü'nü ne kadar çok sevdiğine yormak mümkündür. Sevgisini Peygamberimizi aynı çerçevedeki diğer Peygamberlerle mukayese yaparak göstermektedir.

Yunus Emre, *Divan*'ında Allah Rasûlü ile birlikte on beş peygamber ismine yer vermektedir. Bu Peygamberler genellikle Kuran-ı Kerim'de ismi geçenlerden müteşekkildir. Bu durum, onun eksikleriyle birlikte Kur'an merkezli bir Peygamber bilgisine sahip olduğuna işaret etmektedir. Eserinde ismi geçen Peygamberlerin adları şu şekildedir. Âdem, Nuh, İbrahim, İsa, Davut, Musa, Yusuf,

⁵⁴ Yunus Emre, *Divan*, 89.

⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7/266; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebir* (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye 1427), 8/217. Yunus Emre'nin 124 bin Peygamberden bahsettiği bilginin hadislerde aktardığımız üzere kaynaklarımızda geçmektedir. Rivayet hakkında muhaddisler "zayıf" tespitinde bulunmaktadır.

Süleyman, Eyyüb, Zekeriyya, Yakub, Şid, İdris, Hızır-İlyas ve Hz. Muhammed. Söz konusu Peygamberlere hangi açıdan yer verdiğine bakıldığında şu yönler ortaya çıkmaktadır: Âdem (a.s.)'in yaratılması ve Şeytanın ona secde etmemesi,⁵⁶ Nuh (a.s.)'in yaşadığı tufan; İbrahim (a.s.)'in Kâbe'yi inşa etmesi, Nemrut'un ateşine muhatap olması, İsmail (a.s.)'i kurban etmesi,⁵⁷ Musa (a.s.)'in Tur'a gitmesi ve kendisine verilen emaneti ne yaptığı hakkında sorgulanması,⁵⁸ İsa (a.s.)'in doğumu ve ölüleri diriltmesi ve göğe çekilmesi,⁵⁹ Yusuf (a.s.)'in çektiği sıkıntılar, Mısır'a sultan olması ve Züleyha ile yaşadıkları⁶⁰ Süleyman (a.s.)'in Belkis ile yaşadıkları,⁶¹ Eyyüb (a.s.)'in sabrı, çektiği sıkıntılar,⁶² Zekeriyya (a.s.)'in bir ağaca sığınması ve biçilmesi olayı,⁶³ Yakub (a.s.)'in ağlamaktan gözlerinin kör olması,⁶⁴ İdris (a.s.)'in terziliği,⁶⁵ Davud (a.s.)'in sesinin gür olması⁶⁶ ve Hızır-İlyas'ın ab-ı hayat suyunu içmesi ve yaşamlarının sürekliliğinden bahsetmektedir.⁶⁷

Yunus Emre'nin *Divan*'ında yer verdiği ve çoğunlukla Kuran-ı Kerim'in ihtiva ettiği Peygamberler hakkında zikrettiği konular, büyük oranda Kuran'da bahsedilenlerle aynıdır. Bu durum bizi, onun Peygamberler hakkındaki bilgi kaynağının Kuran-ı Kerim olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Hz. Peygamber hakkında yer verdiği rivayetlerde bazı uydurmaların (mevzû) olduğu tespit edilirken⁶⁸ diğer Peygamberler hakkındaki bilgilerin büyük oranda Kuran merkezli olması dikkat çekmektedir.

Sonuç

Yunus Emre, Anadolu'nun siyasi olarak parçalanıp Osmanlı Devleti'nin tohumlarının atıldığı bir dönemde yaşamıştır. Onun, hem Kuran-ı Kerim'i hem peygamberin hayatını ve hadislerini belli ölçüde bilen hem de tekke hayatına vakıf bir şahsiyet olduğunu

⁵⁶ Yunus Emre, *Divan*, 172, 246.

⁵⁷ Yunus Emre, *Divan*, 256, 261.

⁵⁸ Yunus Emre, *Divan*, 239, 240.

⁵⁹ Yunus Emre, *Divan*, 148.

⁶⁰ Yunus Emre, *Divan*, 261-262.

⁶¹ Yunus Emre, *Divan*, 217, 263.

⁶² Yunus Emre, *Divan*, 253.

⁶³ Yunus Emre, *Divan*, 253.

⁶⁴ Yunus Emre, *Divan*, 253.

⁶⁵ Yunus Emre, *Divan*, 167.

⁶⁶ Yunus Emre, *Divan*, 167.

⁶⁷ Yunus Emre, *Divan*, 258.

⁶⁸ Mustafa Öztoprak, "Yunus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı", 185-224.

söylemek mümkündür. Anadolu irfanı denilen, dini kaynaklarıyla yaşamaya çalışan diğer taraftan da yaşadığı bölgenin kültürünü diri tutan bir derviş olduğunu söylemek mümkündür. *Divan*'ındaki şiirlere bakıldığında o bu yönleriyle temayüz etmektedir. Nâhçıvan'dan Tebriz, Şiraz ve Bağdat'a oradan Kayseri, Maraş ve Konya'ya kadar geniş yelpazede seyahatlerde bulunmuş, yaşanan dini ve ilmi buhranları görmüş, zaman zaman da mezkûr durumlara şiirlerinde hem taltif hem de eleştirilerde bulunmuştur. Tutulması gereken yolun sade, Allah ve Peygamber aşkıyla yoğrulmuş bir yön olmasını tavsiye etmiştir. Bu noktada dervişliği, tekke hayatını ve bir mürşide intisap etmeyi önemsemiştir. Hayatın merkezine ise aşkı yerleştirmiştir. Allah aşkını yegâne aşk olarak kabul etmiştir. Peygambere iman etmenin aynı zamanda Allah'a da iman etmek olduğunu düşünerek Peygamber aşkını ziyadesiyle yaşamaya çalışmıştır. O her iki aşkı ayrı görmemiş, bir nevi vahdet-i vücûd bakışıyla tek bir aşk anlayışıyla hareket etmiştir.

322 | db Yunus Emre'nin Peygamber anlayışını iki başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar, Peygamber tasavvuru ve diğer Peygamber hakkındaki tespitleridir.

Peygamber tasavvurunu, büyük oranda aşk, beşer üstü yön, Allah aşkı ile Peygamber aşkını birleştirmesi ve bir nevi "vahdet-i vücûd" anlayışı, "Gül Muhammed" yaklaşımı ve Peygamber sıfatı olarak çoğunlukla üzerinde durduğu şefaet konusu şekillendirmiştir. Onun Peygamber tasavvuruna, beşer üstü bir bakış açısının hâkim olduğu görülmektedir. Allah ve Peygamber aşkı, "vahdet-i vücûd", "Gül Muhammed" ve "Nur-u Muhammed" anlayışları, onun beşeri olandan ziyade beşer üstü bir algıda olduğuna örnektir. Yunus Emre'de, Kuran ve Sünnet çerçevesinde Allah Rasûlü için yapılan "Beşer" vurgusundan ziyade üstün olma, insani yönü göz ardı etme ve âlemin yaratılması ve düzenin oluşmasında sebep olarak birinci amilin Allah Rasûlü'nün varlığı olduğuna inanç söz konusudur. Onun beşer üstü Peygamber anlayışında, önde gelen mutasavvıfların Allah Rasûlü'ne bakış açısının izlerini/etkisini görmek mümkündür.

Allah Rasûlü hakkında on bir farklı isim ve sıfatı eserinde kullanmıştır. Bu da âşık'ın maşukunu etraflıca tanıma ameliyesinden başka bir şekilde değerlendirmemelidir. Çünkü on bir sıfat ve ismi ifade etmek, Peygamber (s.a.s.)'e olan muhabbetin seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. Peygamber hakkında kullanılan

isim ve sıfatlar incelendiğinde, onun diğer kitaplarda genel kullanımda olanlardan önemli oranda zikrettiği anlaşılmaktadır. Bu da Peygambere beslediği sevginin seviyesini göstermesi bakımından dikkat çekici bir unsurdur.

Yunus Emre, Peygamberimiz ile birlikte on beş diğer elçiye de eserinde yer vermektedir. Söz konusu Peygamberlerin isimleri büyük oranda Kuran-ı Kerim'de geçmektedir. Ayrıca mezkûr Peygamberlerin ameli olarak haklarında bahsettiği konuların da Kuran'da geçenlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla diğer peygamberler hakkındaki bilgilerin Kuran'dan istifade edilerek oluştuğu tespit edilmektedir.

Makalede tespit edilenler çerçevesinde Yunus Emre'nin peygamber tasavvurundan bugün için istifade edilebilecek ve dikkat edilmesi gereken yönler bulunmaktadır. O, Peygamber sevgisi, peygamber sevgisinin Allah sevgisiyle anlaşılması, Kuran-ı Kerim'in "en güzel örnek" olarak tavsif ettiği elçinin farklı yönleriyle örnekliliğine vurgu yapması, hem peygamberin farklı yönlerini hem de diğer peygamberlere işaret etmesi sebebiyle Allah'ın gönderdiği elçilerin hepsini kabul edip şiirleriyle insanların gönlüne hitap eden bir kişi olması veçheleriyle istifade edilebilecek yönleri haizdir. "Şefa'at", "Vahdet-i vücûd" ve "Beşer üstü peygamber" anlayışları hakkında etraflıca bilgi olmadan Yunus'un şiirlerini okumak yanlış anlaşılmaya mahal verebilir. Çünkü mezkûr konular üzerinde geçmişten günümüze tartışmalar yapılmaktadır. Farklı görüşte olanların Yunus Emre'yi yanlış anlamaması adına şiirlerdeki ilgili yerlerin dipnotta bilgilendirme yoluna gidilerek kitap basımının yapılması isabetli olacaktır. Şefa'at ve beşer üstü peygamber anlayışı Müslümanları Allah Rasûlü'nün getirdiği mesaja değil, O'nun şahsını baz alarak, sevmenin her şeyi hallededeceği ve cennete girmek için yeterli olabileceği düşüncesine sebebiyet verebilir. Bu da sahit peygamber tasavvuruna ulaşmada engel teşkil edebilir.

Yunus Emre, sadece peygamber tasavvuru üzerinden tanımlanabilecek bir şahsiyet değildir. Onun dışında, Kuran'a bakışı, İslami ilimlere vukûfiyeti, elde sarıh bir delil olmamasına rağmen şiirlerdeki mısralar arası atıflardan tespit etmeye çalıştığımız eğitim durumu, nerelerde hangi eğitim kurumlarını ziyaret ettiği, görüştüğü âlimlerin kimler olduğu ve onlardan neler aldığı/istifade ettiği/nasıl etkilendiği, mezhebî yaklaşımı ve hem yerel hem de genel yönetim açısından idarecilerle varsa münasebetlerinin seviye-

si araştırmacılar açısından bakir alan olarak kalmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, Ebû'l-Fida İsmail b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ*. Beyrut: Mektebetü'l-kudsi, 1932.
- Ahmet b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Kahire: Müessesetü'l-risâle, 1375.
- Akdemir, Furat. "Kur'an Bağlamında Peygamberlerin Sıfatları". *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (2018): 51-84.
- Ali el-Müttakî. *Kenzü'l-ummal fi süneni'l-akvali ve'l-efal*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1401.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Güller Kitabı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992.
- Dede, Behçet. *Yunus Emre'nin Eserlerinin Tahlili*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.
- Demirli, Ekrem, "Vahdet-i Vücûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42:431-435. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". 15/179-180. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ebû Dâvud es-Sicistanî. Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi. *es-Sünen*. b.y.: Dârü'l-fikr, ts. Erul, Bünyamin. "Uydurma Rivayetlerde Peygamber Tasavvuru". Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî. *Divân ve Risâletü'n-nushiyye*. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Güler, Zülfi. "Yunus Emre'nin Nur-ı Muhammedî Anlatımının Türk Yaratılış Destanlarıyla Benzerliği". *Furat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (2006): 63-72.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî. *Şahîhu İbn Hibbân*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1404.
- Kara, Mustafa. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Karaman, H.- Çağrıncı, M.- Dönmez, İ.- Gümüş, S. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Keklik, Nihat. *İbnü'l-Arabî'nin Eserleri ve Kaynakları İçin Misdak Olarak el-Fütühât el-Mekkiyye*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.
- Kurnaz, Cemal. "Gül", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14:219-222, İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Muhyiddin İbnü'l-Arabî. *Fütühât el-Mekkiyye*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisabûrî. *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Dâru İhyâ't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Nisabûrî, Hâkim. *el-Müstedrek ale's-Sahıhayn*. Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1411.
- Özgümüş, Üzlifat. "Gülâbdan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14:227. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Öztoprak, Mustafa. "Yunus Emre'nin Divan'ında Hadise Yaklaşımı", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/11 (Eylül 2019), 185-224.
- Suyûtî, Celaleddin. *Cemu'l-cevami*. Kahire: Ezherü's-Şerif, 1426.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *el-Fevaidü'l-mecmûa fi ehadisi'l-mevdua*. Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1407.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *Mu'cemü'l-kebîr*. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1427.
- Tatçı, Mustafa. "Yunus Emre'ye Göre Hz. Muhammed". *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed (Sakarya, 7-8 Mart 2009)*. 56-67. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, ts.
- Tatçı, Mustafa. "Yunus Emre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43:600-606. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Topçu, Nureddin. "Yunus Emre'de Vahdet-i Vücut". *Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler*. 54-62. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Uysal, Muhittin. *Tasavvuf Kültüründe Hadis* Konya: Yediveren, 2001.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Şefa'at". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38:412-415. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Yıldırım, Ahmet. *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Yunus Emre. *Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.

Yunus Emre's Conception Of The Prophet In His Divan

Mustafa ÖZTOPRAK*

Extended Abstract

There are values that keep nations alive. They may be material or spiritual. Just as in the case of Yunus Emre. According to the opinion of the majority he was born in Eskişehir and for some in Karaman. There are graves of him in different parts of Anatolia, but the most powerful narrations are cited about Eskişehir/Sivrihisar/Sarikoy. The invasion of Anatolia by the Mongols, getting weakened of the central administration of the Anatolian Seljuk State. In this period of political, social and economic problems he tried to address the problems of the society from his own point of view. According to him, being a dervish, living the divine love is the right way. The Prophet is the most important person living divine love. Already the love of the prophet and the divine love are like two sides of the same truth. In the universe, for those who can see, there are samples that remind us of divine love. He has traveled to many places in the Islamic world. In his own words, he visited many places such as Nakhchivan, Baghdad and Konya. When the mentioned places are examined, it is understood that the Anatolian Seljuk State is mostly the borders or the area of influence. It is controversial whether he has been educated throughout his life. According to some, it is illiterate, and according to others it is a person who acts as a religious representative in his place. However, according to the generally accepted opinion, he was not educated. Looking at his poems, there is a reflection that improves itself through oral culture rather than education. The first place that comes to mind as its information area is the lodge. Tapduk Emre is at the head of the sect. From time to time he refers to him on his Divan. He mentions him as a spiritual educator. It is not known whether there are other motives, but Tapduk Emre has a great role in his upbringing. In his works, he makes references to some of the spiritual leaders of Anatolia, whether he lives in his time or not. It is not clear whether he lived or lived in the same period, and he often mentions the name of Hacı Bektaş-ı Veli and Mevlana. He sees them as a kind of guide. When the period in question is deducted, the crises experienced by the society, the dervishes and sects, which give importance to the Hereafter, and who consider it a duty to move away from the blessings of the world, are the most popular institutions of the period. Firstly target group of the sect in which Yunus Emre and the other spiritual leaders of Anatolia were not only Muslims but Non-Muslim people, especially Christian ones. As a result of these activities, it is stated that many people are instrumental in becoming Muslims. While talking about divine love in the Divan in general, it is determined that he has some knowledge about religious sciences. From time to time based on the love

* Assoc. Prof., Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology, Department of Hadith, moztoprak@ogu.ed.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0003-4122-3959>

and affection of the Prophet, it is narrated. He tells his thoughts on the situation of society and how it should be. In this context, the Companions, especially the four caliphs, are examples. Their lives are very valuable for Yunus Emre. The foremost element in Yunus' understanding of the Prophet is his superior perspective. According to him, the Prophet has more than five features. The basic idea of Yunus Emre's view of the Prophet as the top five is that "I would not have created the realms without you". According to the hadith scholars, this narrative is a coinciding hadith in Yunus Emre's view. It is easier to understand the point of departure as the narrative is accepted as valid in the tradition of Sufism and Yunus Emre is a mystic. According to him, all our prophets need intercession. In this aspect Mohammed is superior to others. He identifies the existence of the Prophet with the existence of God. It adopts the sense of wahdat in the one body, which is expressed by a kind of Sufism, especially Muhyiddin Arabi. He makes poetic references in different parts of the Divan. According to him, wahdat in the one body must be made concrete through divine love. Love for God is the same as love for the Prophet. The source of both is divine love. Because there is unity in existence. Another subject that can be mentioned in Yunus Emre's understanding of the Prophet is the other prophets mentioned in the Divan. He gives the name of about fifteen prophets.

Keywords: Yunus Emre, Divan, Prophet, Hadith, Love. .

